

Araştırma Makalesi / Research Article

SURİYE ARAP CUMHURİYETİ İÇİN BİR YÖNETİM MODELİ ÖNERİSİ

Bakko Mehmet BOZASLAN^{1*}
Merve SERBEST YILMAZ²

Öz

634'te bir İslam toprağı hâline gelen Suriye, 12. yüzyılda Türklerin hâkimiyetine girmeye başlamış ve 1516'da ise Osmanlı'nın bir eyaleti hüviyetine kavuşmuştur. Mondros Ateşkes Mütarekesi ile önce İngilizlerin ardından Fransızların sömürgesi olmuştur. Suriye toprakları hem Osmanlı İmparatorluğu hem de Türkiye Cumhuriyeti için her dönem önem arz etmiştir. 1941'de Suriye Cumhuriyeti'nin kurulmasının akabinde bu ülkedeki çeşitli gruplar iktidar mücadelesine girişmişlerdir. 1970'te ise Hafız Esad liderliğindeki Baas sosyalistleri iktidarı ele geçirmişlerdir. Baba ve oğul Esad, 8 Aralık 2024'e değin iktidarı gayrihukuki, gayriinsani ve antidemokratik şekillerle yönetmişlerdir. Suriye, 55 yıllık Baas yönetimi boyunca Türkiye'nin tüm dostane girişimlerine rağmen kışkırtıcı bir politika izlemiştir. Dahası Ak Parti iktidarı, Suriye'de refah ortamının oluşmasına yönelik pek çok politika yürütmesine karşın bu ülkede bir anda katliamlar başlamıştır. Devlet eliyle yaşatılan bu terör sonucunda ülkedeki siviller ve muhalifler vatanlarını terk etmek zorunda kalmışlardır. Bu yaşananlara insani yönden yaklaşan tek aktör ise Türkiye olmuştur. Türkiye, devlet ve yönetim geleneğı açısından dünyanın en önde gelen ülkelerindedir bu nedenle Suriye'nin yeniden inşa sürecinde başat rol oynamalıdır. Bununla birlikte Suriye'de meydana gelen her bir gelişme Türkiye'nin güvenliği için oldukça önemlidir. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizine başvurulmuş, tarihsel bir perspektifte bölgedeki diğer ülkeler de incelenerek yeni sistemin inşası nasıl olmalıdır sorusuna yanıt aranmıştır. **Anahtar Kelimeler:** Türkiye Cumhuriyeti, Suriye, Siyasal sistem, Ulus inşa, Merkez-Yerel ilişkisi

A PROPOSED GOVERNANCE MODEL FOR THE SYRIAN ARAB REPUBLIC

Abstract

Syria, which became an Islamic land in 634, began to come under the domination of the Turks in the 12th century and, in 1516, became a province of the Ottoman Empire. With the Armistice of Mudros, it first fell under British and then French colonial rule. Syrian territory has always held significant importance for both the Ottoman Empire and the Republic of Türkiye. Following the establishment of the Syrian Republic in 1941, various groups within the country entered into a struggle for power. In 1970, the Ba'ath socialists led by Hafez al-Assad seized power. The Assad family father and son ruled until 8 December 2024 through unlawful, inhumane, and undemocratic practices. Throughout 55 years of Ba'ath rule, Syria pursued a provocative policy despite Türkiye's friendly initiatives. Moreover, although the AK Party government implemented numerous policies aimed at fostering an environment of prosperity in Syria, mass killings unexpectedly began in the country. As a result of this state-sponsored terror, civilians and opposition groups were forced to leave their homeland. Türkiye became the only actor that approached these events from a humanitarian perspective. Türkiye is one of the leading countries in the world in terms of state and governance tradition; therefore, it should play a central role in Syria's reconstruction process. Furthermore, every development in Syria is of great importance for Türkiye's security. In this study, document analysis—one of the qualitative research methods—was employed, and by examining other countries in the region from a historical perspective, the question of how the new system should be constructed was explored.

Keywords : Republic of Türkiye, Syria, Political system, Nation-Building, Central–Local relations.

¹ Doç. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, ORCID: 0000-0002-5789-9876

* **Sorumlu Yazar** (Corresponding Author): mehmet.bozaslan@dpu.edu.tr

² Doktora Öğrencisi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0002-3116-3449

Başvuru Tarihi (Received): 01.11.2025 **Kabul Tarihi** (Accepted): 29.04.2026

Giriş

Yerleşik hayata geçişin başlamasıyla birlikte ilk nüveleri görülmeye başlayan devlet olgusu nüfusun artmasına paralel bir biçimde karmaşıklaşmaya başlamıştır. Yönetim literatüründe sıklıkla tekrar edildiği üzere nüfusun artışı iş bölümünü getirmiş, iş bölümü uzmanlaşmayı doğurmuş uzmanlaşma ise hiyerarşiye neden olmuştur. Süreç içerisinde insan aklının ürünü olan bilimsel faaliyetler teknoloji olarak somut ürüne dönüşmüş ve devlet olgusu bugünkü formuna kavuşarak modern devletlerin günümüzdeki yapısına bürünmüştür. Binlerce hatta on binlerce yıllık tarihsel süreç içerisinde devlet olgusuna farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Mevzubahis yaklaşımların cevabını aradığı başlıca soru ise hükûmet etme biçiminin şekli üzerine olmuştur. Devlete nasıl hükûmet edileceğine verilen cevap, devlet ile ilgili diğer faktörlere verilen cevaplara göre şekillenmiştir. Nitekim bu çerçevede çeşitli kuram ve kuramcılar ortaya çıkmış ve özellikle devletin ne şekilde ya da neden oluştuğuna dair görüşle desteklenen hükûmet etme sistemleri önermişlerdir.

Devlete ilişkin ilk açıklamalar aile temelli bir yaklaşım çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Bilindiği üzere insanlar binlerce yıl önce 100-150 kişilik klanlar halinde yaşamaktaydılar. Devleti aile teorisi ile açıklamaya çalışan yaklaşım, başlangıçta küçük gruplar hâlinde yaşayan klanların zaman içerisinde büyüüp gelişmelerinden bahsettikten sonra kan bağına sahip ailelerin bir araya gelerek devleti ortaya çıkardıklarını (Gözler, 2013, s. 44) ileri sürmüştür. Oppenheimer'a göre devleti ortaya çıkaran şey güçlü/zayıf çatışmasıdır. Bu bağlamda güçlü olanlar zayıflarla çatışmışlar ve bu çatışmanın doğal galipleri olarak kendi çıkarlarını kurumsallaştıracakları bir yapı inşa ederek devletleri ortaya çıkarmışlardır. Güçlüler sadece kendi egemenliklerini bir düzene bağlamakla kalmamış aynı zamanda dışarıdan ve içeriden gelecek saldırılara/ayaklanmalara karşı kurumsal mekanizmalar oluşturarak yenilenleri ekonomik olarak sömürecekleri bir düzen (Oppenheimer, 1997, s. 43) kurmuşlardır. Eski dönemlerde Platon, günümüze daha yakın dönemlerde ise Herbert Spencer devleti bugün biyolojik teori olarak adlandırılan yaklaşımla açıklamaya çalışmış ve devleti tıpkı bir insanmış gibi ele alarak onu canlı bir organizma olarak gören teoriyi temellendirmiştir. Devlete içkin günümüzde en geçerli yaklaşımlardan toplum sözleşmesi yaklaşımının temellerini ise Hobbes atmıştır. Devlet aygıtının bulunmadığı bir ortamda herkesin herkese saldırı/savaş halinde olacağını ileri süren düşünür doğa durumunun devam ettiği bir zeminde bütün insanlarda diğerine zarar verme arzusunun bulunacağını (Hobbes, 2014, s. 26) ileri sürerek doğa zemininde ortaya çıkabilecek tüm kaos durumlarını engelleyebilecek bir mekanizma olarak devletin ortaya çıktığını iddia etmiştir. Sonraki süreçte başta Jean-Jacques Rousseau olmak üzere pek çok düşünür de bu yaklaşıma fikri katkı sunmuştur. Marksistler ise meseleyi ekonomik ilişkiler temelinde sınıf savaşının ortaya çıkardığı bir durum olarak değerlendirmişlerdir.

Bazı başka görüşler olmakla birlikte devletin ortaya çıkışına ilişkin genel kabul görmüş yaklaşımlar bu şekildeyken neredeyse tüm yaklaşımların üzerinde ittifak ettiği husus devlete ait organların neler olduğu ile ilgilidir. Nitekim bahsi geçen tüm yaklaşımlar devletin yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üç temel organının olduğunu ifade etmişlerdir. Son dönemlerde ise kimi düşünürler basını dördüncü organ olarak kabul etmeye başlamışlardır. Yasama organı ortaya koyduğu düzenlemelerle uyulması gereken kuralları tasarlarlarken, yargı meşru organ tarafından konulan kurallara uymayanları cezalandırma işlevini görmüştür. Yürütme ise kanunların uygulanmasının yanı sıra devletin genel siyasetini tespit ederek bunları uygulama görevini yerine getirmiştir. Yasama, yürütme ve yargı organları arasındaki ilişki ise o devletteki hükûmet etme biçimini ve doğal olarak içeriğini belirlemiştir. Neticede meclis hükûmet sistemi, parlamenter sistem, yarı başkanlık ve başkanlık sistemi isimleriyle anılan hükûmet etme biçimleri ortaya çıkmıştır.

1. Hükûmet Sistemleri

Hükûmet sistemleri temelde dört başlık altında incelense de halihazırda neredeyse hiçbir hükûmet etme modelinin literatürde var olduğu hâliyle uygulandığı söylenemez. Nitekim devletlerin hükûmet etme biçimleri büyük oranda bir kalıba sokulsa dahi tarihsel, bölgesel ya da ülke içi faktörlerden kaynaklanan birtakım sapmalarla karşılaşılabilmektedir. Örneğin Türkiye, cumhurbaşkanlığı hükûmet sistemine geçmeden önce parlamenter sistem olarak nitelendirilmekteydi. Ancak kurallar ve işleyiş her ne kadar parlamenter sisteme denk düşse de bu sistemin ruhuna aykırı bazı uygulamalar mevcuttu. Bunlar; cumhurbaşkanına verilen yetkilerin parlamenter sistemde olması gerektiği gibi sembolik yetkilerin çok ötesinde icracı olması, vatana ihanet dışında herhangi bir suçla yargılanamayacağı hükme bağlandıktan sonra karşı imza kuralı getirilmesi, başbakan ve bakanlar kuruluna ait kararların yürürlüğe girmesi için imzasının bulunması ancak söz konusu zorunluluğuna rağmen hukuken sorumluluk üstlenmemesi ve yine üst düzey atamalar yapabilmesi şeklinde sıralanmaktadır. Dolayısıyla herhangi bir ülkenin yönetim sistemi irdelendiğinde neredeyse tüm isimlendirmelerin ya da bir kalıp içerisine sokma gayretlerinin uygulamada bazı sapmalara uğradığı görülmektedir.

Jean-Jacques Rousseau, meclisi halkın iktidar sahibi olması noktasında bir araç olarak değerlendirmiş ve bunun gerçekleşmesinin bir yolu olarak meclis hükûmeti sistemini benimsemiştir (Işık, 2022, s. 153). Rousseau, egemenliğin tekliğinden ve bölünmezliğinden hareketle demokratik yollarla oluşmuş meclisin devletin üç temel organından birisi olan yasamanın yürütme ve hatta yargı görevlerini de icra etmesi gerektiğinden bahsederek meclis hükûmeti sisteminin teorik temellerini atmıştır. Literatürde kimilerince “konvansiyonel sistem” olarak da isimlendirilen meclis hükûmeti sistemi genellikle ülkelerin kriz dönemlerinde uygulanmış ve sistem inşa edildikten sonra diğer hükûmet etme biçimlerine geçilmiştir. Nitekim milli mücadele yıllarında Türkiye de bu sistemden istifade ederek hem bir Kurtuluş Savaşı yürütmüş hem de savaş sürecinde atılan adımları meşru bir zemine oturtmayı başarmıştır. Uygulama açısından meclis hükûmeti sisteminin tarihteki en iyi örneklerinden birisi olarak değerlendirilen Türkiye uygulamasında da görüleceği üzere bu sistem demokratik ve meşru seçimlerle oluşmuş bir meclisin öncelikli olarak inşa edilmesi üzerine kurulmuştur. Bu şekilde oluşmuş meclise yasamanın klasik kanun yapma/kaldırma/ değiştirme görevinin yanında başkaca asli görevler de verilmiştir. Meclis, klasik yasama faaliyetlerinin dışında asli başkaca görevleri yerine getirmiş bu çerçevede yürütme meclisin içinden çıkmıştır. Meclis başkanının yürütmenin de başı olduğu sistemde bakanlar mensubu oldukları siyasi partilerden ya da dahil oldukları gruplardan bağımsız olarak meclisten hangi milletvekilinin daha çok oy aldığına bakılarak belirlenmiştir. Yine bu sistemde her ne kadar bağımsız mahkemeler bulunsun da meclisin dilediği zaman yargı yetkisini bizzat kullanma hakkı mevcuttur. Bununla birlikte milletvekillerinden oluşan komisyonlar adeta bir mahkemeye dönüşerek yargılama yapabilmektedirler. Egemenliğin tekliği ve bölünmezliği düşüncesinin bu şekilde sağlanmaya çalışıldığı bu sistemde yürütme, meclise karşı doğrudan sorumludur ve meclis yürütmeye vermiş olduğu yetkiyi istediği zaman geri alabilmektedir.

(Marshall, 2005, s. 24)’de parlamenter idari sistem olarak isimlendirdiği parlamenter sistemi, halkın temsil edilmesinin siyasi süreçlerin temeline koyulduğu ve bunun aracının da seçilmiş parlamentolar olarak görüldüğü bir sistem olarak tanımlamaktadır. Sartori’nin ifadesiyle parlamenter sistemde egemen olan halktır (Sartori, 1994, s. 101) ve halkın tercihleriyle oluşmuş parlamentonun içerisinden yürütme organı çıkmaktadır. Böylelikle parlamentonun vereceği güven oyu ile yürütme organı meşruiyet kazanmaktadır. Bu çerçevede yasama ve yürütmenin meclisin içinden çıkması hasebiyle meclis hükûmeti sistemine benzese de parlamenter sistem ile meclis hükûmeti sistemi arasında temel iki farklılık bulunmaktadır. Bunlardan ilki parlamenter sistemde meclisin yargı organına ait yetkileri kullanma hakkı bulunmamasıdır. Nitekim parlamenter sistemde yargı tamamen bağımsız mahkemelere bırakılmış durumdadır. İkincisi ise yürütme

yetkisi meclis başkanının liderliğinde meclis tarafından tek tek seçilmiş bakanlardan oluşmuş hükûmette değil başbakan önerisi ve cumhurbaşkanının onayı ile şekillenmiş meclisten güven oyu alarak işbaşına gelmiş kabinededir. Dolayısıyla hem şekil hem de içerik açısından iki sistem arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır.

Decker'in yürütme yetkisine liderlik edecek kişinin kim olduğuna cevap verebilmenin oldukça zor olduğu (Decker, 2003, s. 17) bir sistem olarak nitelendirdiği yarı başkanlık sisteminin literatüre denk düşecek en iyi uygulaması Fransa'da karşımıza çıkmaktadır. Bir Fransız askeri olan Charles de Gaulle'ün siyasete girmesi ve o dönem ülkenin yaşadığı hükûmet krizlerine bir çözüm arayışı olarak yine Charles de Gaulle'ün talepleriyle ortaya çıkan sistemde yürütmenin çift başlı oluşu karşımıza çıkmaktadır. Parlamenter sistemde de yürütme organından bahsederken bir çift başlılıkla karşılaşılmaktadır ancak burada asıl icracı yetkilerle donatılmış başbakanın yanındaki cumhurbaşkanının görev, yetki ve sorumlulukları tamamen semboliktir. Oysaki yarı başkanlık sisteminde yürütmenin başı cumhurbaşkanıdır ve cumhurbaşkanının görev, yetki ve sorumlulukları tamamen icracıdır (Duverger, 1992, s. 145)'de yarı başkanlık sistemini oldukça isabetli bir biçimde anayasa ile yürütmenin ikili bir hükûmet sistemi belirlediği, parlamentodan güven oyu almak zorunda olan bir başbakan ile bakanların bulunduğu yine halk tarafından seçilmiş bir başkanın yürütmenin başat aktörlüğünü üstlendiği bir sistem olarak tanımlamıştır. Sartori'nin ifadesiyle yarı başkanlık sisteminde erk paylaşımı mevcuttur ve parlamentoya bağlı bir başbakanla başkan arasında güç paylaşımı söz konusudur (Sartori, 1994, s. 121).

Bugünkü anlamına 1787 Birleşik Devletler Anayasası ile kavuşan yasama yürütme ve yargı erklerinin üçlü ayrımı (Hesselberger, 1995, s. 170) başkanlık sisteminin de doğuşuna vesile olmuştur. Nitekim doğrudan ya da dolaylı bir seçimle iş başına gelen bir başkanın bulunduğu ve yürütmenin tüm gücünün bir kişide toplandığı başkanlık sisteminin en belirgin özelliği erklerin birbirinden sert biçimde ayrılmaları ve birbirlerinin varlığına son verme noktasında hiçbirinin bir tasarrufunun bulunmamasıdır. Bunlar mevzubahis sistemin karakteristik özellikleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sistemde her ne kadar bakan olarak nitelendirilen siyasi figürler bulunsa da başkanlık sistemindeki bakanlar klasik parlamenter sistem ya da yarı başkanlık sistemindeki bakanların nüfuzuna sahip olmanın çok gerisindedir ve başkanın ilgili alandaki "sekreteri" konumundadırlar. Seçim sistemine bağlı olarak usul açısından ülkeden ülkeye farklılıklar gözlemlense de en nihayetinde halkın çoğunluğunun oyunu alarak yürütme gücünü ele geçiren başkan ölüm, istifa vb. gibi spesifik durumlar haricinde görev süresini tamamlamaktadır. Ayrıca bu sistemde azil veya görevden alma gibi uygulamalara çok istisnai olarak rastlanılmaktadır.

2. Tarihsel Süreç İçerisinde Suriye'de Sorunlu Bir Alan Olarak Merkez Yerel İlişkileri

Osmanlı Devleti dağılma sürecine girmesiyle birlikte Suriye'deki etkinliğini büyük oranda kaybetmiş, ülke önce İngilizler daha sonrasında ise Fransızların kontrolüne girmiştir. Dönemin askeri, siyasi ve ekonomik koşullarına Arap milliyetçiliğinin de eklenmesiyle bu ülke merkezi bir hükûmetin son bir asrı aşkın süredir tam manasıyla kontrol edemediği bir hâlde yönetilmeye çalışılmıştır. Mevzubahis devletin özellikle Fransız manda yönetimi döneminde etnik ve dini yönlerden parçalara bölünerek yönetilmiş olması sahada zaten görülen bölünmüşlüğün adeta kurumsallaşmasına neden olmuştur. Bu durum Beşar Esad'ın ülkesini kaçarak terk etmesinin akabinde yaşanan son gelişmelerde somut olarak gözlemlenebilen yeni bir yönetim sistemi inşa etme sürecinde dahi hâlâ tesir etmektedir. Nitekim 1920 Suriye Krallığı Anayasası, Fransız Manda Yönetimi, 1950 Kurtuluş Anayasası, 1973 Anayasası, 2012 Anayasası dönemlerinde merkez ile yerel arasındaki ilişkilerde hep sorun çıkmış, tüm bu süreçlerde Suriye hiçbir zaman üniter bir devlet olmayı başaramamıştır. 1957 tarihli İdari Teşkilatlar Kanunu veya 2011 tarihli 107 sayılı Kararnamelerle birtakım sorun alanları giderilmeye çalışılsa da merkez ile yerel birbirinin tamamlayıcısı olamamış, literatürde idarenin bütünlüğü olarak ifade edilen durum ülkede gözlemlenememiştir. Merkezin gücünü en çok hissettirdiği dönemlerde bile ülkedeki bazı gruplar

kamusal olana dahil edilmeyerek ülke adeta dönemin yöneticileri tarafından bugünkü haline sürüklenmiştir.

Soğuk Savaş Dönemi'nde siyasi olarak Sovyetlerin etkisine giren Suriye, dini olarak 1979 devriminin akabinde İran'ın etkisiyle hareket etmiştir. Sovyetlerin dağılmasının ardından bu bölgedeki siyasi tüm dinamikleri liberal/kapitalist sistemin başat aktörü olan Amerika Birleşik Devletleri üstlenmiş ve İsrail'in güvenliğini daima ön plana koymuştur. Dini meselelerde ise İran'ın etkisi bu dönemde de sürmüştür. Bu etkiyle Esad ülke nüfusuna oranla çok küçük bir azınlığa denk düşen kişileri Üstel'in (2016)'da ki çalışmasında ifade ettiği gibi "makbul vatandaş" olarak görmüş, ülkede yaşayan büyük çoğunluğu kamuya ait olan her şeyin dışına iterek onlara gayrihukuki, gayriinsani ve antidemokratik bir biçimde muamelede bulunmuştur.

Tüm bu gelişmeler yaşanırken ülkedeki etnik, siyasi ve dini çeşitlilik bölgede nüfuz alanı bulan ülkelerce kendilerine vekil güçler oluşturabilmek maksatlı manipüle edilmiştir. Bahsi geçen manipülasyonu yapan ABD ve Rusya gibi ülkelerin yönetim sistemlerinin; birleşik devlet, federasyon şeklinde yapılanması ya da İran gibi karmaşık bir sisteme sahip olması söz konusu ülkelerin telkinlerinin de kendilerinininkine benzer bir biçimde yönetim sistemi benimsenmesi yönünde olmuştur. Bu durum neticesinde Suriye oldukça uzun bir süredir aşamadığı yönetim krizi içerisine girmiştir. Söz konusu bölgenin sosyolojisinin onlarca hatta yüzlerce yıldır bu bölgede varlık göstermeye çalışan bölgesel ve küresel aktörlerce manipüle edecek bir karakter sergilemesi dün olduğu gibi bugün de kurumsallaşmış ve ülkenin tamamında etkin olan bir kamu yönetimi sisteminin icra edilmesine engel teşkil etmiştir. Feodal bağ ve ilişkilerin yoğun bir biçimde gözlemlenmesi, Osmanlı'nın dağılma sürecinde bölge ülkelerinin sınırlarının masa başında çizilmesi, yine aynı süreçte ülkenin en güçlü aşiretlerinin adeta devletleştirilmesi gibi hususlar geçmişte olduğu gibi günümüzde de güçlü bir yönetim sistemi kurulamamasıyla sonuçlanmıştır.

Feodal düzen ve sistem Orta Çağ Avrupası ile özdeşleştirilmekte ve bu sistemin bir neticesi olarak çeşitli toplumsal sınıflardan bahsedilmektedir. Soylu, ruhban ve köylü sınıf (Özçelik, 1950, s. 332) olarak adlandırılan toplumsal gruplar günümüzde aynı isimlerle olmasa da hatta hiç adlandırılmasa da çeşitli ülkelerde en azından uygulama biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Suriye de bu ülkelerden birisidir. Nitekim Esad'ın ülkesini terk etmek zorunda olduğu yakın döneme kadar ekonomik ilişkiler adeta "Vassal-Süzeren İlişkisi" şeklinde adlandırılan Orta Çağ Avrupa'sında ortaya çıkmış (Akyılmaz, Cin, 1995, s. 44) ilişki çerçevesinde yürütülmekteydi. Yerel ya da merkezi idarecilere yakın isimler ekonomik faaliyetleri tekeline almışlarken merkezde ve yereldeki otoriterle ilişki kuramamış kişiler ekonomik sistemin dışına itilmişlerdir. Bu durum, küçük azınlıkların refah içerisinde yaşamalarına geniş kitlelerinse sefaletle terk edilmeleriyle sonuçlanmıştır. Seignobos'un ifadesiyle Orta Çağ Avrupa'sındaki düzen, kilise prensliklerini ortaya çıkarmıştır (Seignobos, 1940, s. 98). Suriye'deki ekonomik ve sosyolojik düzende çok çeşitli inanç gruplarının varlığını binlerce yıldır sürdürdüğü ülkede Orta Çağ'dakine benzer biçimde adeta inanç prenslikleri ortaya çıkmış ve ülke tarihindeki çeşitli dönemlerde inanç grupları arasındaki çatışmalar ülkedeki ayrışmayı oldukça derinleştirmiştir. Berktaş, Orta Çağ düzenindeki serfleri bağımlı oldukları lordun koyduğu kurallar gereği hak ve özgürlükleri büyük ölçüde elinden alınmış kişiler (Berktaş, 1983, s. 347-349) olarak tanımlamaktadır. Merkezdeki diktatoryal yönetici, yereldeki aşiret lideri ve bölgesinde etkili olan dini önderler arasında adeta sıkışıp kalmış olan Suriyeliler uzunca bir süre bu aktörlerin kendilerine "uygun gördüğü kadarına" razı olmak zorunda kalmışlardır. Bölgesel ve küresel gelişmeler ile bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı ilerlemeler bölge ülkelerindeki halkların daha fazla demokrasi talebine neden olmuştur. Nihayetinde 2010 yılında başlayan ve Arap Baharı olarak adlandırılan süreç Mart 2011'de kendisini Suriye'de de hissettirmiştir. Suriye halkı için uzun süren ve oldukça ağır bedellerin ödendiği bu sürecin neticesinde Beşar Esad 2024 yılının son günlerine doğru ülkesinden kaçmak zorunda kalmıştır. Böylelikle Suriye'deki tüm gruplar için adil ve kalıcı bir yeni ülke inşa etmenin yolu açılmıştır.

3. Suriye İçin Bir Model Önerisi

İstanbul'da gerçekleşen "Suriye'nin Dostları" toplantısından sonra Suriyeli muhalefet grupları Suriye Misak-ı Millisi olarak adlandırılan bildiriye Suriye'yi; medeni, demokratik, çoğulcu, bağımsız ve özgür bir devlet (Akgün, 2012, s. 66) olarak tanımlamışlardır. Bu çalışmada geliştirilmeye çalışılan model, bu fikri altyapı ile oluşturulma gayretindedir. Orhan'ın isabetle belirttiği üzere on yılı aşkın süredir devam eden iç savaşın pek çok faktörü bulunmaktadır. Ancak asıl belirleyiciler etno-mezhepsel³ faktörlerdir (Orhan, 2023, s. 525) ve önerilen model bu faktörleri baz alarak hazırlanmıştır. Bir ülkede yönetim sisteminin ne şekilde dizayn edileceği o ülkenin tarihsel gerçekliklerine denk düşecek bir biçimde belirlenmelidir. Köse'ye (2025, s. 17-18) göre: "Hem Orta Doğu'da hem de dünyanın çeşitli bölgelerinde çatışma sonrası barış inşası süreçlerine yönelik çeşitli deneyimler, bundan sonra Suriye'de izlenebilecek yol haritasına dair ipuçları vermekle birlikte kaçınılması gereken tuzakları ve hataları da gözler önüne sermektedir." Suriye tarihi bir bütün olarak değerlendirildiğinde tarihsel süreç içerisinde bu ülkenin etnik ve dini olarak adeta çeşitli bölgelere ayrılmış olması bu ülkenin yönetimi noktasında en önemli sorun alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Merkezin yerel üzerinde etkisini ve gücünü hissettirememesi yerel nüfuz gruplarının etkin olmalarına sebebiyet vermiştir. Vatandaşlarının fizyolojik ve güvenlik ihtiyaçları gibi en temel insani ihtiyaçlarına çözüm üretemeyen merkezi idare, halkın çözümü yerel nüfuz sahiplerinde aramalarına yol açmıştır. Nihayetinde bu ülkenin sahip olduğu aşiret vb. gibi sosyolojik gerçeklikler insanların yaşadığı çözümsüzlüğü daha da çetrefilli bir hâle büründürmüştür. Bu durum neticesinde ülkeye duyulması gereken aidiyet duygusu yerel nüfuz sahiplerine kaymıştır.

Suriye, bulunduğu toprak parçası itibariyle yüzlerce yıldır çatışmaların yoğun bir biçimde yaşandığı bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, bölge halklarında yorgunluğa neden olarak elinde silah bulunduran topluluklara yön vermiştir. Savaş ve çatışma gibi siyaset biliminin insanlar üzerinde en derin izler bıraktığı konular bu ülkede yaşayan insanların günlük rutini ve kronik vakası hâline dönüşmüştür. Şiddet, sadece ülke çapında görülen bir olay olmaktan çıkıp yerelin hatta gündelik aile ve komşuluk ilişkilerinin bir parçası olmuştur. Söz konusu topraklarda etkin olmak isteyen ABD, Rusya ve İran gibi ülkeler Suriye'deki gelişmeleri insani ve vicdani bir şekilde ele alıp değerlendirmek yerine kendi menfaatlerince hareket ederek bu yönde politikalar üretmişlerdir. Adı geçen ülkelerin üniter bir yapıda olmamaları bu ülkedeki çeşitli bölgelerin derin farklılıklarını normal bir durum olarak değerlendirmelerine ve hatta bunu kendi çıkarları doğrultusunda derinleştirme gayretlerine neden olmuştur.

Günümüz dünyasında ekonomi her şeyi olmasa da pek çok şeyi belirleyen en önemli faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Suriye'nin sosyolojik ve siyasal durumu tüm dünyada giderek artan gelir adaletsizliğini bu ülkede de derinleştirmiş ve neticesinde çok küçük bir azınlığın refah içerisinde yaşamasına büyük yığınların ise adeta sefalete sürüklenmelerine neden olmuştur. Ekonomik aktivitelerin piyasa mekanizması içerisinde yürümemesi ülkenin içinde bulunduğu çatışma ortamıyla birleşince uyuşturucu, silah ve insan kaçakçılığı başta olmak üzere terör faaliyetleri gündelik hayatın adi vakaları hâline dönüşmüştür. Tüm bu değerlendirmeler neticesinde mevzu bahis ülkenin mevcut durumu da göz önünde bulundurularak demokratik, kuşatıcı, kapsayıcı, adil ve eşit yurttaşlık temeline dayalı bir yönetim sisteminin inşası günümüz Suriye'si için birinci öncelik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede bahsi geçen ülkenin tarihi, sosyolojik, kültürel, askeri vb. durumları değerlendirildiğinde Suriye için parlamenter sistemin en uygun sistem olduğu düşünülmektedir.

³ Suriye'nin antik çağlardan modern döneme kadar geçirdiği tarihsel, sosyal ve politik dönüşümler için Atacan (2025)

4. Suriye İçin Nasıl Bir Parlamenter Sistem?

Esad rejiminin 8 Aralık 2024'te devrilmesi fiiliyatta 4 bölgeye ayrılmış Suriye'nin bu duruma son vererek siyasi olarak yeniden yapılanma sürecini başlatmıştır (Aslan vd., 2025, s. 8). Çakmaktaş vd.'nin (2025, s. 44)'te belirttiği üzere: "Ahmed Şara'nın 8 Aralık 2024 tarihinde fiilen Suriye'nin başına geçmesiyle birlikte ülkedeki yeni yönetimin siyasal vizyona dair söylem ve eylemlerinde en fazla öne çıkan unsurlardan biri, Suriye'nin üniter devlet niteliğinin yeniden tesisi ve pekiştirilmesi olmuştur." Bu noktada cevaplanması gereken temel sorular üniter devletin hangi sistemle ve nasıl inşa edilebileceğine yönelik olmuştur. Bu minvalde literatürde var olan bütün sistemlerin avantaj ve dezavantajlarından bahsedilebilmektedir. Sözelimi, parlamenter sistemin kısa süreli koalisyon hükûmetlerine neden olması bu sistemin ciddi dezavantajları arasındadır ve bu durum yazında sıklıkla ifade edilmektedir. Bu ifadenin doğruluğu kanaatimizce ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Nitekim birkaç yıl arayla yaşanacak hükûmet değişiklikleri Suriye'deki gibi sosyolojiye sahip bir ülkeye zarar vermekten ziyade fayda sağlayacaktır. Zira Doğu toplumlarında iktidar, rantı dağıtan en meşru araç olarak değerlendirilmektedir. Suriye'de parlamenter rejimin benimsenmesi neticesinde birkaç yıl arayla farklı siyasal partilerin iktidara gelme ihtimalini doğurmaktadır. Bu da rantın çeşitli dönemlerde bu ülkedeki farklı gruplara dağılmasına neden olacak ve sonucunda söz konusu gruplar ranttan istifade edeceklerdir.

Bugün Suriye'de etnik olarak Kürt, Türkmen ve Arap; dini olarak Müslüman, Hristiyan ve Dürzi şeklinde kümelenmiş gruplar mevcuttur ve bahsi geçen grupların kahir ekseriyetinin tek bir odağa bağlı olduğu bilinmektedir. Bu ülkede parlamenter sistemin benimsenmesi durumunda her bir grup öncelikli ve yoğun bir biçimde kendisine yakın gruplara yönelik söylem geliştirip buna göre program sunan siyasal partilerin doğuşuna öncülük edecektir. Böylece geniş yığınları tekelinde bulunduran nüfuz odakları ellerindeki gücü her hâlükârda onlarca aktörün var olacağı siyasal partilere devretmek zorunda kalacaktır. Bu durum demokratik düzen açısından büyük bir tehdit oluşturan seçmenin tekelden sevk ve idare edilmesi durumunu parçalayacak ve bireyin siyaset üzerindeki etkisini arttıracaktır.

Etnik ve dini olarak bölgelere ayrılmış bir ülkede, bir siyasal partinin mecliste güven oyunu tek başına alabilecek çoğunluğu yakalaması pek olası değildir. Söz konusu durum Suriye'nin bütünleşmesi için parlamenter sistemin araçsallaştırılması gerekliliğine bir dayanak teşkil etmektedir. Nitekim ülkedeki sosyolojik durum iktidarın demokratik ve meşru süreçlerle ele geçirilmesi için farklı görüşlerin bir araya gelerek ortak bir zeminde buluşulmasını adeta zorunlu kılacaktır. Türkiye'de parlamenter sistemin uygulandığı dönemde Ecevit ve Erbakan'ın kurduğu hükûmet ile yine Ecevit'in Bahçeli ve Yılmaz ile kurduğu hükûmet, aktarılmaya çalışılan düşüncenin somut örnekleridir. Sosyolojik ve siyasal taban olarak asla bir araya gelemeyeceği düşünülen Ecevit ve Erbakan hükûmet kurmuş dahası Kıbrıs Barış Harekâtı gibi Türk tarihinin en önemli askeri operasyonuna birlikte karar vermişlerdir. Yine çok farklı toplumsal tabanlara hitap eden ANASOL-M hükûmeti döneminde Avrupa Birliği yolunda çok geniş hukuk reformları gerçekleştirilmiş Milliyetçi Hareket Partisi kendi siyasal duruşuna aykırı olan düzenlemelere sessiz kalabilmiştir. Parlamenter sistemin benimsenmesi durumunda benzer birlikteliklerin Suriye içerisinde de görülmesi kuvvetle muhtemeldir.

Yönetim ve seçim sistemleri ile ilgili en önemli konulardan biri sistemin temsilde adaleti mi yoksa yönetimde istikrarı mı önceleyeceğine yöneliktir. Nitekim Türkiye'de cumhurbaşkanlığı hükûmet sistemine geçilmeden önceki dönemde temsilde adaletten ziyade yönetimde istikrar ilkesi öncelenmiştir. Yönetimde istikrarın sağlanması adına ise çok yüksek seçim barajları getirilmiştir. Bu durum ülke çapında belirlenen seçim barajını geçemeyen fikirlerin meclise taşınamamasına neden olmuştur. 1995 yılında yapılan anayasa değişikliği ile her ne kadar söz konusu iki ilke anayasal olarak benimsenmiş olsa da (Caniklioğlu, 1999) Türkiye'de temsilde adalet hep sorunlu bir alan olarak karşımıza çıkmıştır. Temsilde adaletin sağlanamamış olması, marjinal görüşlerin

kendilerini meşru olarak ifade edebilecekleri bir zeminin dışına itmiş bu durum antidemokratik grupları ortaya çıkarmıştır. Bütün bu gerekçelerden ötürü Suriye’de benimsenecek parlamenter sistemin yönetimde istikrardan ziyade temsilde adalete öncelik vermesi gerekmektedir. Dahası Suriye için yönetimde istikrarsızlıktan dolayı yaşanacak erken seçimler yukarıda bahsedilen nedenlerle bütünleşme için bir fırsata dönüşebilecektir. Seçim barajının yüzde bir gibi çok düşük bir oranda tutulması hatta seçim barajının bulunmaması bu ülkedeki en marjinal gruplara meşru bir zeminde kendilerini ifade etme imkânı sağlayacak böylece illegal yapılanmaların kendilerini meşrulaştırma çabaları boşa çıkarılacaktır.

Suriye’de kurulacak olan yeni siyasi düzende siyasi parti kurmak prosedürel olarak kolay tutulmalıdır. Siyasi partilere anayasal güvenceler verilmeli ve seçimlerin belli aralıklarla yapılması teminat altına alınmalıdır. Suriye için bu süre 4 yıl olmalıdır. Bu ülkede dar bölge seçim sistemi uygulanmalı ve seçimler yargı gözetiminde, genel ve eşit oyala dayalı, gizli oy açık sayım döküm ilkesi benimsenerek yapılmalıdır. Bu hususların gerçekleşmesinin neticesinde demokrasinin şekil ve şartları eksiksiz bir biçimde sağlanmış olacaktır. Ülkedeki seçim bölgesi sayısı ülkenin nüfusuna göre belirlenecek toplam milletvekili sayısı kadar olmalı ve her seçim bölgesinden bir milletvekili çıkmalıdır. Bu sistemin uygulandığı ülkelerde çoğunlukla seçim tek turlu olarak gerçekleştirilmektedir. Suriye yukarıda açıklanan ve merkezi idarede bütünlüğü sağlayacağı düşünülen farklı grupların birbirlerinin demokratik desteğini alma çabalarını yerelde de başarabilmek adına dar bölge seçim sistemini iki turlu olarak uygulamalı böylece ikinci tura kalacak adayları toplumun farklı kesimlerinin desteğini alma gayretine düşürebilmelidir. Bu şekilde parlamentoya girmeye hak kazanmış milletvekilleri, mensubu bulunduğu siyasi partilerden ziyade seçmenlerinin taleplerini öncelemek zorunda kalacaklardır. Böylelikle gevşek parti disiplini bu ülkenin demokrasisine katkı sunacaktır. Bununla birlikte kadınlar ve gençler gibi dezavantajlı gruplar aktif siyasette daha çok yer edinebileceklerdir. Bu durum, bir taraftan toplum bütünlüğünü sağlarken bir taraftan da ülkedeki tüm gruplara demokratik meşru düzende hareket etme imkân ve kabiliyeti sunacaktır.

Parlamenter sistemin doğası gereği hükûmet, parlamentonun güvenoyunu almak zorundadır. Parlamento iş başına geçecek hükûmeti meşrulaştırmanın yanında yine parlamenter sistemin doğası gereği cumhurbaşkanını da seçecek yegâne organdır. Hükûmetin sorumlu ve sorumsuz kanadını belirleme yetkisi bulunan parlamentonun en önemli görevlerinden birisi de yasama faaliyetlerini icra etmek olacaktır. Bu çerçevede Suriye’nin en kritik kurumu olması beklenen parlamentonun da rasyonel bir zemine oturtulması gerekmektedir. Literatürde rasyonelleştirilmiş parlamenter sistem olarak adlandırılan sistemin Suriye’de inşa edilmesi durumunda sistem kaynaklı ortaya çıkabilecek sorunlarında önüne geçilmiş olacaktır. Örnek vermek gerekirse, parlamentonun görev, yetki ve sorumlulukları sayma yoluyla belirlendikten sonra bu durum anayasada güvence altına alınmalıdır ki tek başına güven oyu alabilecek bir siyasi parti iktidara gelmesi durumunda keyfi uygulamalara gidemesin. Yine benzer biçimde parlamentonun rasyonelleştirilmesi adına meclisten güvenoyu almış bir hükûmetin 12 ay ya da 18 ay gibi anayasa yapıcılar tarafından belirlenecek bir sürede güvensizlik oyuyla düşürülmesinin önüne geçilmelidir. Hükûmetin düşürülmesi ancak yeni bir hükûmetin önerilmesiyle mümkün kılınabilir.

Parlamenter sistemlerde başbakanın milletvekili olması bir zorunluluktur. Bakanlar içinse böyle bir zorunluluk bulunmamaktadır. Suriye özelinde bakanlara da milletvekili olma zorunluluğunun getirilmesi, hükûmete karşı siyaset dışı aktörlerin bakanlık için pazarlık şansını ortadan kaldıracaktır. Öte yandan bakanlık sayısının ve belirlenen bakanlıkların alanlarının belirlendikten sonra artırılması ya da azaltılması yönündeki hukuki düzenlemeler zorlaştırılmalıdır. Böylelikle parlamenter sistemlerde görülen kamuyu zarara uğratan ve verim hususunda noksan olan siyasi saiklerle açılacak bakanlıkların önüne geçilmelidir.

Suriye gibi ayrışmanın yoğun ve derin olarak gözlemlendiği bir ülkede meselelerin siyaseten çözüme kavuşturulması siyasi aktörlerin birbirlerinin desteğini aramak zorunda bırakılmaları ile doğru orantılıdır. Siyasi aktörlerin birbirlerine muhtaç bırakılmaları geçmişteki acı deneyimlerin unutulmasını hızlandıracak ve müzakere kültürünün gelişmesine katkı sunacaktır. Bütün bu gerekçelerle Suriye’de anayasa yapım sürecinde yasama organının karar alma süreçleri büyük bir titizlik ve dikkatle belirlenmelidir. Başta cumhurbaşkanının seçimi olmak üzere özellikle siyasi, askeri ve ekonomik konularda çatışma alanları yaratabilecek sıradan kanunlar bile nitelikli çoğunluk esasına göre meclisten geçmelidir.

Olağanüstü bir dönemden geçen bu ülkede barış ve istikrara öncelik vermeli, bu ortam tesis edildikten sonra ise siyasi, ekonomik ve askeri gelişmelerin peşine düşülmelidir. Bu çerçevede bölgede yaşanan tüm gelişmeler bir arada değerlendirildiğinde ilk bakışta oldukça marjinal gibi görünebilecek ancak Suriye için kanaatimizce elzem olan sürekli tarafsız ülke statüsü yeni Suriye’nin başat aktörlerince değerlendirilmeli ve ülkede yaşanan son gelişmeleri destekleyen uluslararası aktörler bu durumu her platformda desteklemelidirler. Bilindiği üzere “Sürekli tarafsız bir devlet, savaşa dahil edilmemek için her şeyi yapmakla mükelleftir” (Arsava, 2007, s. 531). Bu statüyü kazanmak oldukça uzun bir süredir ülkedeki çatışmadan nemalanan grupları zayıflatacak, bu grupları destekleyen aktörleri uluslararası arenada zora sokacak ve en önemlisi bölgedeki savaş ve istikrarsızlık üzerinden kendine menfaat temin etmeye çalışan birtakım devletlerin ülkedeki faaliyetlerini sonlandıracaktır. Bu önerinin kabulü Suriye’nin komşuları ile imzalayacağı saldırmazlık ve iyi niyet anlaşmalarıyla desteklenmelidir. Sayılan tüm bu hususların gerçekleştiği bir ortamda Suriye ordusundan ziyade Suriye polis gücü üzerine bir güvenlik inşası gerçekleştirilmeli özellikle sınır güvenliği konusunda paralı askerlerden istifade edilmelidir.

5. Sonuç

Ne RAND Corporation’un İsviçre modeli federalizm önerisi ne kimilerinin Selahattin Eyyubi modeli olarak adlandırdığı sistem ne de yeni Suriye’nin sahip olduğu yönetim sorunlarına yönelik önerilen yönetim biçimleri Suriye’nin yaşadığı sorunlara çözüm üretebilecek kapasitededir. Dahası, geçmişte başka örneklerin deneyimlenmesi sonucunda geliştirilmiş yönetim biçimleri de Suriye için yetersiz modellerdir. Nitekim bu ülkede var olan çatışma ortamının bertaraf edilmesine katkı sağlayacak bir perspektif sunmayan bahsi geçen öneriler, söz konusu bölgenin tarihsel süreç içerisindeki deneyimlerinden ve bugün içinde bulunduğu sosyolojik gerçeklikten oldukça uzak değerlendirmelerdir. Ayrıca önerilen bazı sistemlerin bu ülkedeki ayrışmayı kurumsallaştıracak bir karakterde oldukları da dikkatlerden kaçırılmamalıdır. Suriye’de merkezi idarenin sağlıklı ve demokratik bir zeminde işlemesi ülkedeki feodal ilişki ve bağların çözülmesi ile akabinde silahlı grupların silahtan gelen güçlerinden feragat etmelerine bağlıdır. Ülkedeki aktörlerin belirledikleri üç yıllık geçiş sürecinde odaklanılması gereken ilk ve pek mühim iki husus bu alanlar olmalıdır.

Rasyonelleştirilmiş tek meclisten oluşan ve seçimlerin dar bölge esasına göre gerçekleştirildiği parlamenter sistemde feodal bağların çözülmesi ve silahlı grupların orduya hâkim olma mücadelesinden vazgeçmeleri temelinde bir çerçeve ile fikri altyapı oluşturulması amaçlanan bu çalışmada doğası gereği kazuistik bir metin ortaya koymak mümkün değildir. Sistemin adından ya da şeklinden ziyade önemli olan ülkenin sosyolojisini ve gerçekliklerini göz önünde bulundurulduğu bir rejimin inşa edilmesidir. Nitekim başkanlık, yarı başkanlık, parlamenter ya da meclis hükûmetini benimsemiş olmak hiçbir ülkeyi tek başına demokratik bir ülke yapmayacaktır. Her sistemin kuramda ya da uygulamada birtakım avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. Bu çerçevede yukarıda ana hatları verilmeye çalışılan model mevzubahis ülkenin siyasal, sosyolojik ve ekonomik gerçekliklerini göz önüne alarak önerilmiştir.

Tavsiye edilen bu modelde ilk bakışta oldukça marjinal kalabilecek birtakım hususların olduğu kabul edilebilir. Ancak üniter sistem yerine federal bir sistemin benimsenmesi ve ülke içinde farklı sosyolojik grupların ellerinde silah bulundurmaya devam etmeleri yakın gelecekte Suriye’den

birkaç devletçik çıkmasına neden olacaktır. Otonom bölgelerdeki silahlı güçler yerel, bölgesel ve küresel güç odaklarının himayesinde hareket edecekler ve bu durum emperyal güçlerin iştahını kabartacaktır. İsrail'in Dürzi grupları himaye bahanesinde ya da Amerika Birleşik Devletleri'nin DEAŞ ile mücadele bahanesinde somut bir biçimde görüleceği üzere silahlı gruplar ülke dışı aktörlerin sevk ve idaresine girebilecekler, bölgeler birbirinden her geçen gün biraz daha koparak ayrışma kurumsallaşacaktır. Kurulacak olan orduya ülke içindeki silahlı grupların sadece üniforma değiştirerek dahil olmaları meseleyi bir çözüme kavuşturmayacaktır. Aksine söz konusu gruplar ordu içerisinde kümelenerek ordunun etnik ve dini bir zeminde siyasallaşmasına neden olacaklardır. Hukuki düzenlemelerle orduya dahil edilecek olan sosyolojik gruplar sayısal olarak eşitlenmeye çalışıldığında bölünmüşlük peşinen ve hukuki bir zeminde kabul edilmiş olacaktır. Herhangi bir silahlı grubun kendi şartlarını ileri sürerek merkeze dahil olma talebi diğer grupların benzer taleplerini doğuracaktır. Sahadaki gerçeklik ülkede modern bir ordu kurulmasına izin veren görüntüden oldukça uzaktır. Dolayısıyla tüm şartlar bir arada değerlendirildiğinde ülkede hiçbir silahlı gruba izin verilmemesi ve bir ordu kurulmaması en makul seçenek olarak görülmektedir. Gündelik asayiş sağlayacak polisin dışında ülke sınırları içerisinde halkın da sahip olduğu silahları resmi makamlara teslim etmesi sağlanmalıdır. Dahası, bir dönem can ve mal güvenliği için adeta olmazsa olmazlardan olan bireysel silahlanma ülke sınırları içerisinde tamamen yasaklanmalı ve çok istisnai durumlarda bireysel silahlanmaya müsaade edilmelidir.

Geçiş dönemi denilen üç yıllık sürecin sonunda Suriye, "sürekli tarafsız ülke" olduğunu ilan etmeli ve bunun için uluslararası hukukun gereklerini yerine getirmelidir. Hep birlikte yükselme ve yücelme ile çatışarak hep beraber yok olmanın karar aşamasında olan Suriye'deki siyasal aktörler, yeniden inşa sürecinin başarıya ulaşmasının daha az talepkâr olmaktan ve vazgeçmekten geçtiğini unutmamalıdır. Nitekim bir grubun kendisine daha fazla alan açma çabası başka grupların benzer taleplerini tetikleyecek ve çatışma ortamının sürüp gitmesine neden olacaktır. Coğrafi özellikleri gereği ekilebilir alanı ve doğal zenginlikleri belli bölgelerde toplanmış Suriye'de ülke kaynaklarının merkezden sevk ve idare edilmemesi söz konusu kaynaklara hâkim olan bölgedeki gruplara diğer grupların saldırılarını "meşru kılacak"tır. Neticede iyi işleyen bir piyasa ekonomisi yerini kaotik bir ekonomik sisteme bırakacaktır. Bu çalışma boyunca Suriye için, siyasi, askeri ve ekonomik yönlerden en etkili ve verimli sistem olduğuna kanaat getirilen rasyonelleştirilmiş parlamenter sistemin çerçevesi çizilmeye çalışılmış, bunun da diğer pek çok tedbirle desteklenmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Yazar Katkı Oranı (Authorship Contributions): Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Kaynakça

- Akgün, B. (Ed.). (2012). *Suriye krizi'nde bölgesel ve küresel aktörler (Perspektifler, sorunlar ve çözüm önerileri)*. SDE Uluslararası İlişkiler Programı Koordinatörlüğü.
- Akyılmaz, G. ve Cin, H. (1995). *Tarihte toplum ve yönetim tarzı olarak feodalite ve Osmanlı düzeni*. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi Yayınları.
- Arsava, F. (2007). İsviçre'nin tarafsızlık statüsü ışığında AB üyeliğine bakış. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(1-2), 529-550.
- Aslan, M., Marzouk, N., Yeşiltaş, M., Çütücü, İ., ve Seifan, S. (2025). *Suriye'nin Kuzeybatısında Yeniden Yapılandırma Süreci (2016-2024)*. (262. SETA Yayınları 2025). Erişim adresi: <https://www.setav.org/suriyenin-kuzeybatısında-yeniden-yapilandirma-sureci-2016-2024>.
- Atacan, B. (2025). Suriye'nin tarihsel ve sosyo-politik dönüşümü: Kültürel miraz, modern krizler ve gelecek perspektifleri. *Avrasya Dosyası*, 15(2), 1-27.
- Berktaş, H. (1983). *Kabileden feodalizme*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

- Çakmaktaş, N., Orhan, O., Teke, R.T., ve Dönertaş, M. (2025). *Suriye’de devrimin ilk altı ayı: meşruiyet ve istikrar inşası*. (44. ORSAM 2025). Erişim adresi: <https://orsam.org.tr/yayinlar/suriyede-devrimin-ilk-alti-ayi-mesruiyet-ve-istikrar-insasi/>
- Decker, F. (2003). *Parlamentarisch, praesidentuell oder semi-praesidentuell? Beilage zur Wochenzeitung Das Parlament*. (ss. 16-23).
- Duverger, M. (1992). A New Political System Model. A. Liiphart (Ed.), *Parliamentary versus Presidential Government* içinde (ss. 142-149). New York: Oxford Readings in Politics and Government.
- Marshall, S. (2005). *Parlamentarismus*. Winand Gellner (Ed.). Baden-Baden.
- Gözler, K. (2013). *Anayasa hukukuna giriş genel esaslar ve türk anayasa hukuku*. Bursa: Ekin Basım Dağıtım Yayın.
- Hesselberger, D. (1995). *Das grundgesetz*. Berlin.
- Hobbes, T. (2014). *Elementa Philosophica De Cive - Yurttaşlık felsefesinin temelleri*. (D. Zarakolu, Çev.). İstanbul: Belge Yayınları.
- Işık, A. (2022, Aralık). 1921 Anayasası'nda Rousseau etkisi. *1921 Anayasası'nın Kabul Edilişinin 100. Yılı Ulusal Sempozyumu* içinde (ss. 149-163). Ankara: TBMM Basımevi. Erişim adresi https://isamveri.org/pdfs/bv/G01453/2022/2022_ISIKA.pdf
- Köse, T. (2025). *Suriye’de barış ve istikrarın sağlanması için yol haritası*. Millî İstihbarat Akademisi, Ankara.
- Oppenheimer, F. (1997). *Devlet*. (A. Şenel ve Y. Sabuncu, Çev.). İstanbul: Engin Yayıncılık.
- Orhan, S. (2023). Suriye’de barış inşası için muhtemel bir anayasal tasarım. *İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(2), 523-571.
- Özçelik, S. (1950). Avrupa feodalitesinin siyasî ve iktisadî mahiyeti. *İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 16(1-2), 320-360.
- Sartori, G. (1994). *Comparative constitutional engineering. An Inquiry into structures, incentives and outcomes*. New York.
- Seignobos, C. (1940). *Avrupa kavimlerinin mukayeseli tarihi I*. (H.C. Yalçın, Çev.). İstanbul: Kanaat Kitapevi.
- Üstel, F. (2016). *Makbul vatandaş'ın peşinde, II. Meşrutiyet'ten bugüne vatandaşlık eğitimi*. Ankara: İletişim Yayınları.